

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พุทธศักราช 2550) ในด้านความสำคัญของหลักสูตร จุดประสงค์ โครงสร้างและเนื้อหา การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล โดยใช้เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบเดลฟาย (Delphi Technique) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 30 คน ประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการ ผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา และครูผู้สอนพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง และไม่จำกัดคำตอบ (Non - directive, open - ended, semi-structured interview) นำไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในรอบที่ 1 แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ให้ผู้เชี่ยวชาญตอบในรอบที่ 2 และ 3 ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการ วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และคำนวณค่ามัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) จากคำตอบของผู้เชี่ยวชาญในแบบสอบถามรอบที่ 2 และ 3

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัยแนวโน้มของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พุทธศักราช 2550) พอสรุปได้ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ในการทำงาน 26-30 ปี ส่วนใหญ่จบปริญญาโท และมีประสบการณ์ในการนิเทศการสอน หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ตอนที่ 2 สรุปผลการวิจัยแนวโน้มของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พุทธศักราช 2550)

ประเด็นที่ 1 ความสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

หลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) จะเป็นหลักสูตรที่มีความสำคัญโดยจะเน้นการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เน้นการสอนพระพุทธศาสนาให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ จะเป็นหลักสูตรที่ส่วนกลางจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เหมือนกันทั่วประเทศ แต่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้ และจะเน้นการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา

ประเด็นที่ 2 จุดประสงค์ของหลักสูตรพระพุทธศาสนา

หลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักทำ และสามารถนำหลักธรรมมาใช้แก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันของตนได้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมของตนให้ดีขึ้น มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีเจตคติที่ดีในพระพุทธศาสนาเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ ประการสุดท้าย มีความรู้ความเข้าใจปฏิบัติศาสนพิธีได้อย่างถูกต้อง

ประเด็นที่ 3 โครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ในส่วนโครงสร้างของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) จะเป็นวิชาเลือกเสรีแต่บังคับให้ผู้เรียนทุกคนที่นับถือศาสนาพุทธต้องเรียนอย่างต่อเนืองทุกภาคเรียนตลอด 3 ปี และอัตราเวลาเรียนของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจะเท่าเดิม คือ 2 คาบต่อ 1 สัปดาห์ ต่อ 1 ภาคเรียน

ในด้านหลักเกณฑ์การคัดเลือกเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า(พ.ศ. 2550) พบว่า มีหลักเกณฑ์การคัดเลือกเนื้อหา ดังนี้คือ เนื้อหาสาระมีความถูกต้อง เป็นเนื้อหาที่เน้นหลักธรรมผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีความทันสมัยเหมาะสมกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และเหตุการณ์ปัจจุบัน เหมาะสมกับวัย

ของผู้เรียน สามารถสอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ ได้ ประการสุดท้าย สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรพระพุทธศาสนา และเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี

ในด้านขอบข่ายเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่า มีเนื้อหาในเรื่องหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระองค์ พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง และสุดท้ายเป็นขอบข่ายเนื้อหา เกี่ยวกับพระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่ 4 . การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ในด้านลักษณะการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่า จะเป็นลักษณะการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิด การคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างไตร่ตรอง และการแก้ปัญหามากขึ้น เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวและเหตุการณ์ปัจจุบัน เน้นการทำงานเป็นกลุ่มมากกว่ารายบุคคล นอกจากนี้จะมีบรรยากาศที่ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย แต่ได้สาระความรู้ความคู่กันไปด้วย ซึ่งผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี

ส่วนด้านวิธีสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่า จะใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย ผสมผสานกันให้เหมาะกับจุดประสงค์เนื้อหาและความสนใจของผู้เรียน จะใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหาโดยครูจะหยิบยกปัญหาของครูของนักเรียนและสังคมมาเป็นตัวอย่างให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์และตัดสินใจในการแก้ปัญหาจะใช้การสอนแบบพุทธวิธี อาทิเช่น วิธีสอน ด้วยกระบวนการไตรสิกขา วิธีสอนตามหลักพุทธสูตรและวิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ จะใช้วิธีแสดงบทบาทสมมุติ โดยครูจะให้นักเรียนแสดงบทบาทสมมุติต่างๆ ตามที่ครูกำหนดให้ จะใช้วิธีการสอนแบบสถานการณ์จำลอง โดยครูจะจัดเหตุการณ์ที่คล้ายสถานการณ์จริงและให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้น จะใช้วิธีการสอนโดยใช้กรณีศึกษามากขึ้น กล่าวคือ ครูจะกำหนดกรณีตัวอย่างเช่น นำข่าวจากหนังสือพิมพ์มาให้นักเรียนได้ศึกษา นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการสอนโดยการสาธิตและฝึกปฏิบัติ

สำหรับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่า จะมีการ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งนักเรียนเห็นความสำคัญของครูผู้สอนพระพุทธศาสนามากขึ้นด้วยเช่นกัน

ในด้านลักษณะของครูผู้สอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่า ครูจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นผู้นำในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม เป็นผู้ที่ใฝ่ศึกษาในเรื่องของหลักธรรมและลงมือปฏิบัติ มีบุคลิกดี มีความสดชื่นแจ่มใส และภาคภูมิใจในวิชาที่ตนสอน มีความเมตตา กรุณา เอื้ออาทร และเป็นที่ยิ่งของศิษย์ได้ นอกจากนี้จะเป็นผู้ที่รอบรู้ ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

ส่วนสื่อการเรียนการสอนของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่า มีการใช้สื่อที่เป็นทรัพยากรในห้องเรียนมากขึ้น เช่น พระภิกษุสงฆ์ วัด ประเพณีท้องถิ่น ฯลฯ จะใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ข่าว และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจะใช้สื่อประเภทหนังสือแบบเรียนพระพุทธศาสนาไว้เพียงเพื่อเป็นแนวทางในการเรียนการสอนเท่านั้น แต่จะไม่ยึดเป็นสื่อหลักในการเรียนการสอนของครู ประการสุดท้ายจะใช้สื่อเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต โปรแกรม CAI (โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน) ประกอบการเรียนการสอนมากขึ้น

ในด้านหนังสือแบบเรียนของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่าจะมีเนื้อหาถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาและกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ มีเนื้อหาที่ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน มีเนื้อหาที่น่าสนใจเหมาะกับวัยผู้เรียน ราคาไม่แพงจนเกินไป และสีสันสวยงาม มีภาพประกอบ

ประเด็นที่ 5 การวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ในด้านจุดประสงค์การวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่า มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อวัดความสามารถในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อปรับปรุงการสอนของครู เพื่อปรับปรุงการเรียนของผู้เรียน และเพื่อตัดสินผลการเรียนและเลื่อนชั้น

สำหรับวิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) พบว่าจะใช้แบบประเมินพฤติกรรม แบบสังเกต แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการตรวจผลงานมากกว่าการใช้แบบทดสอบวัดความรู้ จะใช้วิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะกับพฤติกรรมที่ต้องการวัดและประเมิน จะประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียนจากการฝึกและทำกิจกรรมในห้องเรียน ซึ่งเน้นการปฏิบัติโดยวิธีการสังเกต และ/หรือ การใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio)

นอกจากนี้ จะใช้การเขียนข้อความแบบอัดแน่นมากกว่าปรนัยในกรณีที่มีการใช้แบบทดสอบวัดความรู้

ส่วนเกณฑ์การประเมินผลการเรียนการสอนของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (พ.ศ. 2550) พบว่า จะใช้แบบอิงเกณฑ์ในการตัดสินผล ได้-ตก และแบบอิงกลุ่มในการตัดสินการผ่านจุดประสงค์รายวิชา

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ได้สรุปมาดังกล่าว มีข้อค้นพบที่น่าสนใจทำให้ทราบถึงแนวโน้มของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2550) ซึ่งนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. ด้านความสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนา

จากผลการวิจัยพบว่า ในด้านความสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในอีก 10 ปีข้างหน้า จะเป็นหลักสูตรที่เน้นการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จะเป็นหลักสูตรที่เน้นการสอนพระพุทธศาสนาให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ และเป็นหลักสูตรที่ส่วนกลางจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เหมือนกันทั่วประเทศ แต่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยเป็นหลักสูตรที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะชีวิตที่ดำเนินอยู่ด้วยหลักธรรมย่อมเป็นความดีงามที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น นำมาซึ่งความสงบ ร่มเย็นในสังคม สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540) ที่ได้กล่าวถึงสังคมไทยที่พึงปรารถนา ในสองทศวรรษหน้าว่า “สังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคตคือสังคมที่มีความสงบ สังคมที่คนมีความสุข เป็นสังคมที่มีสมรรถภาพ มีความยุติธรรม มีความเมตตากรุณา เคารพในสิทธิมนุษยชน มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง และมีหลักธรรมของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตของคนในสังคม” ด้วยเหตุดังกล่าว จึงได้เปลี่ยนจากการพัฒนาเศรษฐกิจมามุ่งพัฒนาคน เนื่องจากคนเป็นทรัพยากรที่มีค่า เป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จในการพัฒนาทั้งปวง พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคน ช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้เป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรม ซึ่งเป็นผลจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522) กล่าวว่า หลักการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ไม่จดจำเนื้อหาแต่เน้นการปฏิบัติ ดังนั้นการนำหลักธรรมไปสัมพันธ์หรือสอดแทรกในทุกรายวิชา จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สอดคล้องกับ อ่ำรุ่ง จันทวานิช (2539)

กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรพื้นฐานให้มีการเรียนการสอน คุณธรรม จริยธรรม และสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกวิชา จึงเป็นการปลูกฝังที่จริงจัง และต่อเนื่อง ก่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่ที่ดีและยั่งยืน เป็นการพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ หน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวกับหลักสูตรจึงควรกำหนดให้เป็นแนวทางเดียวกันในการปฏิบัติ นอกจากนี้ผู้บริหาร ครู ผู้เรียน และชุมชนควรมีบทบาทร่วมกัน ในการจัดหลักสูตรพระพุทธ ศาสนา ให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของท้องถิ่น ซึ่ง ทองอยู่ แก้วไกรชะ (2539) กล่าวว่า “อนาคตการศึกษาไทยในปี 2550 คำนึงความรับผิดชอบการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ที่อยู่ ใกล้ชิดผู้เรียนมากที่สุดคือ โรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน และสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2540) เสนอว่า หลักสูตรควรเปิดกว้างแต่ยืดหยุ่นสามารถปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบัน และอนาคตได้ หลักสูตรท้องถิ่นจะเป็น หัวใจสำคัญของหลักสูตรในอนาคต แต่อย่างไรก็ตาม หลักสูตรจะต้องสะท้อนให้เห็นความสมดุลระหว่างความเป็นสากลกับความเป็นท้องถิ่น หลักสูตร ต้องสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งคนเก่ง คนดี และมีความสุข จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เป็นการยากต่อการปรับตัวของผู้เรียน จึงควรได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ จริยธรรม ควบคู่กันไป โดยเน้นให้เด็กใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีวินัย มีคุณธรรม อนึ่ง หลักสูตรพระพุทธศาสนา ควรจะเป็นวิชาที่มีในการสอบคัดเลือกเข้าเรียนต่อในชั้นสูง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความ สนใจและพัฒนาพฤติกรรมของตนอย่างจริงจังประกอบกับพระพุทธศาสนาฝังลึกในวิถีชีวิตของ คนไทยมา ช้านาน จนกลายเป็นรากฐานของขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่ฝังมา ทั้งหลาย

ดังนั้น ในอีก 10 ปีข้างหน้า หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ยังคงมีความสำคัญที่จะจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ความเจริญองกามทั้งกายและใจ

2. ด้านจุดประสงค์ของหลักสูตรพระพุทธศาสนา

จากผลการวิจัยในด้านจุดประสงค์ของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น พบว่า เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักทำ และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มา แก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันของตนได้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมของตนให้ดีขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง โดยสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ผู้วิจัยเห็นว่า จุดประสงค์ของหลักสูตรในทศวรรษหน้า ไม่ แตกต่างจากฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะพระพุทธศาสนาไม่เคยล้าสมัย ไม่จำกัดด้วยกาลเวลา ดังที่ พระเทพวิสุทธิทวิ พิจิตร จิตวณฺโณ (2540) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่อง ว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล เป็น “อกาลโก” ไม่เก่าตามกาลเวลาและใช้ได้ทุกยุคสมัย แต่เนื่องจาก

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมากมายและนับวันจะซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากสังคมเกษตรก้าวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมและกำลังก้าวข้ามไปสู่สังคมสารสนเทศ ทำให้คนในสังคมสับสน ตกอยู่ท่ามกลาง 3 ยุค 3 สมัย การที่ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และมีเจตคติที่ดี สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตเท่านั้นคงไม่เพียงพอที่จะดำเนินชีวิตในวันข้างหน้าอย่างปลอดภัยและเป็นสุข ดังนั้นจึงควรเน้นให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทักษะในการคิด ให้รู้จักคิด คิดวิเคราะห์ มีทักษะในการแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันของตน และตัดสินใจได้ถูกต้องโดยมีหลักธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อรรถพล อนันตวรกุล (2539) ที่พบว่าทักษะการคิด ทั้งการคิดวิเคราะห์ การวิพากษ์วิจารณ์ การคิดแก้ปัญหาและการคิดสร้างสรรค์ ล้วนแต่เป็นทักษะสำคัญมากในการเรียนรู้ ไม่เฉพาะแต่วิชาพระพุทธศาสนาเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าความคิดนำไปสู่การปฏิบัติ ทักษะการคิดจึงมีความสำคัญมาก ควรพัฒนาให้เกิดกับตัวผู้เรียน กิจกรรมของครูจึงควรมีลักษณะให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดและการปฏิบัติ โดยกิจกรรมมีลักษณะปลูกเร้าความสนใจในการคิดทั้งในส่วนการคิดวิเคราะห์ การคิดวิพากษ์วิจารณ์ การคิดแก้ปัญหาและการคิดสร้างสรรค์

อนึ่ง การสอนพระพุทธศาสนามุ่งให้ ผู้เรียนได้รับการพัฒนา ทั้งด้านกาย วาจา ใจ เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีความเชื่อว่าหลักธรรมเป็นที่พึ่งทางใจและสามารถนำมาแก้ปัญหาชีวิตได้ จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเจตคติ และค่านิยมที่ถูกต้องแก่ผู้เรียนด้วย เพื่อเกิดความมั่นคงในจิตใจนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ดีงาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ในด้านศาสนพิธีผู้เรียนควรมีความรู้ความเข้าใจบ้างในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน อาทิเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และสามารถประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3. ด้านโครงสร้างหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ในด้านโครงสร้างของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า จากผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรพระพุทธศาสนาจะเป็นวิชาเลือกเสรี แต่บังคับให้ผู้เรียนทุกคนที่นับถือศาสนาพุทธ ต้องเรียนอย่างต่อเนื่องทุกภาคเรียนตลอด 3 ปี ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ดังที่ กรมวิชาการ (2539) ได้เสนอไว้ว่า หลักสูตรพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในกลุ่มวิชาเลือกเสรี แต่บังคับให้ผู้เรียนทุกคนที่นับถือศาสนาพุทธต้องเรียนอย่างต่อเนื่องทุกภาคเรียนตลอด 3 ปี และมีอัตราเวลาเรียน 2 คาบต่อ 1 สัปดาห์ต่อ 1 ภาคเรียน ในเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา จึงมีความเหมาะสมที่จะให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ในศาสนาแห่งตน ผู้เรียนจะได้ศึกษาและฝึกฝนตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ นำไปประพฤติปฏิบัติจนสามารถอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน และผาสุกทั้งยังเป็นทางเลือกหนึ่งที่

ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งทางสังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม เด็กพุทธทุกคนถูกบังคับให้เรียนเพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของพระพุทธศาสนา ปลุกฝังความเชื่อ ความศรัทธาในตัวผู้เรียนให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่า สามารถดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาจนเป็นผู้ที่สมบูรณ์แล้วทั้งกาย วาจา ใจ นอกจากนี้อัตราเวลาเรียน 2 คาบ ที่จัดให้ผู้เรียนได้เรียนใน 1 สัปดาห์ยังมีความเหมาะสม เพราะการเรียนพระพุทธศาสนาถึงแม้จะเน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติจริง แต่การปฏิบัติในความหมายของพระพุทธศาสนา ผู้เรียนไม่จำเป็นจะต้องฝึกปฏิบัติเฉพาะในชั้นเรียนเท่านั้น หากแต่สามารถฝึกปฏิบัติได้ตลอดเวลาอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องโดยไม่จำกัดเวลา และสถานที่

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นด้วยที่อีก 10 ปีข้างหน้า โครงสร้างของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ยังคงเป็นวิชาเลือกเสรีแต่บังคับให้ผู้เรียนทุกคนที่นับถือศาสนาพุทธต้องเรียนอย่างต่อเนื่อง ตลอด 3 ปี โดยมีอัตราเวลาเรียน 2 คาบต่อ 1 สัปดาห์ ต่อ 1 ภาคเรียนเหมือนเดิม

4. ด้านขอขยายเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนา

จากผลการวิจัยในด้านขอขยายเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า พบว่า ขอขยายเนื้อหาหลักธรรม การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ตลอดทั้งพุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะเนื้อหาหลักธรรม ยกเว้นเนื้อหาบางเรื่อง ที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมาก ได้แก่ พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษามาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่าเนื้อหาพระไตรปิฎกยากและลึกเกินไปสำหรับผู้เรียน ตัวครูผู้สอนเองก็ต้องใช้ความพยายามอย่างสูงในการทำความเข้าใจและเรียนรู้ จากการวิเคราะห์เนื้อหาในคำอธิบายรายวิชาหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของ กรมวิชาการ (2533) ในขอขยายเนื้อหาพระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต การอ่านภาษามาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า สาระสำคัญของขอขยายเนื้อหา และข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎก ความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก ความดีของการมีศีล 5 คำพราศอนของพระพุทธเจ้า เพื่อนปกกลอก พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเกิดผล 4 ประการ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งประเสริฐ 4 ประการ เรื่องที่ไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย 4 ประการ สิ่งที่ควรรู้ 4 ประการ ระดับความรู้สึกสลดใจของคนในโลก นักเผยแผ่ธรรม 4 จำพวก นอกจากนี้พุทธศาสนสุภาษิตจะประกอบด้วยสาระสำคัญคือ อตุตาหิ อตุตโน นาโถ : คนเป็นที่พึงแห่งตน อตุตนา โจทยตุตนะ : จงเตือนตนด้วยตนเอง นิमितต์ สาธุรูปนึ กตญญูกตเวทิตา : ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของ

คนดี พุทธมาติ มาตาปิตโต : บิดามารดาเป็นพรหมของลูก ปุพฺพเพจริยาติ วุจฺเจเร : บิดามารดาเป็นบูรพาจารย์ของลูก ดังนี้ นับว่าขอบข่าย เนื้อหาพระไตรปิฎกยากและดูน่าเบื่อ สำหรับครูผู้สอนและนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2539) โดยได้ประเมินผลการใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า เนื้อหาของพระไตรปิฎกมากและยากเกินไปสำหรับนักเรียน ทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อรรถพล อนันตวรสกุล (2539) อรุณศรี อนันตศิริชัย (2537) มีข้อค้นพบที่ตรงกันว่า ครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเนื้อหาบางส่วนมากและยากเกินไป โดยเฉพาะเนื้อหาพระไตรปิฎก ทั้งยังเสนอแนะให้ปรับลดเนื้อหาที่ยากเกินไปและมีความซ้ำซ้อนแต่ละระดับชั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เพื่อให้หลักสูตรมีความน่าสนใจเหมาะสมกับวัยผู้เรียน ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และสอดคล้องกับสภาพปัญหาของชีวิตจริงให้มากที่สุด จึงควรปรับปรุงเนื้อหาในหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระไตรปิฎกให้มีความเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ของผู้เรียนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2538) เสนอไว้ว่า ควรปรับเนื้อหาพระไตรปิฎกให้ง่ายขึ้น ให้มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน ประกอบกับ ครูผู้สอนไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย ทั้งการสอนของครูไม่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความ สนใจ โดย เสถียรพงษ์ วรรณปก (2539) กล่าวว่า ครูขาดเทคนิคและวิธีสอนที่เร้าความสนใจให้ผู้เรียน เพราะครูยังไม่ปรับเปลี่ยนวิธีสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร ให้ทันสมัย สนองความต้องการของเด็กและชุมชน ทำให้การสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมไม่บังเกิดสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

ดังนั้น ขอบข่ายของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในอีก 10 ปี ข้างหน้าควรปรับปรุงเนื้อหาพระไตรปิฎกให้เหมาะสมกับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น จึงมุ่งเน้นเนื้อหาหลักธรรมที่จะเอื้อต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งควรมีการอบรมครูผู้สอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ให้แก่ครูผู้สอน ให้มีความเข้าใจในเนื้อหาสาระมีความรู้ความสามารถในการนำสื่อและวิธีการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ไม่เบื่อหน่าย มาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลดีต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

5. ด้านลักษณะการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ในด้านลักษณะการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในทศวรรษหน้า ผลจากการวิจัย พบว่า จะเป็นลักษณะการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิด การคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างไตร่ตรอง และแก้ปัญหามากขึ้น จะเป็นลักษณะการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเป็นลักษณะการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวและเหตุการณ์ปัจจุบัน สอดคล้องกับ ยำรุ่ง จันทวานิช (2539) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนควรมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อพัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์

และการจัดการกระบวนการกลุ่มให้มีการเรียนการสอน คุณธรรม จริยธรรม และสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกวิชา และยังคงคล้องกับงานวิจัยของ อรรถพล อนันตวรสกุล (2539) พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีทักษะในการคิดแก้ปัญหา ส่วนทักษะที่นักเรียนขาดและควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม ได้แก่ ทักษะในการคิดวิเคราะห์ ทั้งยังสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรที่ระบุไว้ว่า ทักษะในการคิดเป็นทักษะที่ควรพัฒนาให้เกิดแก่ผู้เรียน ผู้วิจัยเห็นว่า การคิดมีผลสู่การปฏิบัติ ดังนั้น ผู้เรียนจึงควรมีทักษะในการคิดหลายอย่าง ทั้งการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างไตร่ตรอง การคิดแก้ปัญหา และการคิดสร้างสรรค์ สังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปด้วย มีแนวโน้มว่าคนไทยจะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันหลากหลายปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทุกอย่างถูกเร่งด้วยเวลาและข้อมูล ทำให้คนต้องคิดและตัดสินใจเร็วขึ้น ดังนั้น ทักษะในการคิด จึงมีความจำเป็นในการใช้ดำเนินชีวิตควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงควรพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะดังกล่าว ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนและปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ควรจะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน ดังที่ สิปปนนท์ เกตุทัต (2539) เสนอไว้ว่า ควรต้องเน้นการกระตุ้นให้เด็กรู้จักตั้งคำถาม หาคำตอบ ใฝ่รู้ คิดวิเคราะห์ และตัดสินใจมากกว่าการสอนแบบซ้ำซากจำเจจนเด็กคิดไม่ได้ ประยุกต์ใช้ความรู้ไม่เป็น และสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2540) เสนอว่า ตัวครูจะต้องลดบทบาทจากการเป็นผู้บอกมาเป็นผู้ถามหรือผู้ตอบพยายามให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีโอกาสคิดแก้ปัญหาด้วยตนเองให้มากที่สุด ครูผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นการพัฒนาทักษะการคิดในทุกด้าน เนื่องจากการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา เน้นการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา มุ่งให้ผู้เรียนนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ การเรียนการสอนจึงยึดหลักการที่ว่าให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม มีโอกาสอธิบายหรือแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุดอย่างทั่วถึง ฝึกวิเคราะห์เหตุและผล พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ พนมพงษ์ไพบูลย์ (2539) กล่าวว่า จุดเน้นการเรียนการสอน พระพุทธศาสนาไม่ได้อยู่ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร แต่อยู่ที่ผู้เรียนคิดอย่างไร เชื่ออย่างไร และปฏิบัติตนอย่างไร การเรียนการสอนที่เกิดขึ้นกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิต เป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้กระทำด้วยตนเอง"

อนึ่งการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ไม่ควรสอนเรื่องไกลตัวจนผู้เรียนมองไม่เห็น ไม่เกิดความซาบซึ้ง สรัทธา ควรสอนจากสถานการณ์ใกล้ตัว อาจเป็นข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก สอดคล้องกับ สมทรง บุญญฤทธิ์ (2524) ที่กล่าวว่า การสอนพระพุทธศาสนาและจริยธรรม ควรสอนให้เหมาะสมกับการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ไม่สอนเรื่องไกลตัวจนมองไม่เห็นปฏิบัติไม่ได้ ข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ครูเล่าประกอบการสอน ทำให้เด็กสนใจในสถานการณ์รอบตัว และถ้านำข่าวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ มาใช้เป็นสถานการณ์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างครูและนักเรียน จะช่วยฝึกให้นักเรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างไตร่ตรอง การวิพากษ์วิจารณ์ และการแก้ปัญหามากยิ่งขึ้น มีความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

ดังนั้น ลักษณะการเรียนการสอนในอนาคตข้างหน้าต้องเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิด การคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างไตร่ตรอง และการแก้ปัญหามากขึ้น ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว และเหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน มีทักษะในการคิดที่สลับซับซ้อนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ทันท่วงทีและเป็นผู้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมอนาคตด้วย

6. ด้านวิธีสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ในด้านวิธีสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้าผลจากการวิจัย พบว่า จะใช้วิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกันให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ เนื้อหา และความสนใจของผู้เรียน จะใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหา (ครูหยิบยกปัญหาของครู นักเรียนและสังคมมาเป็นตัวอย่างให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์ และตัดสินใจในการแก้ปัญหา) ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2535) และสมทรง บุญญฤทธิ์ (2524) ซึ่งเสนอหลักการสอนพระพุทธศาสนาไว้ว่า ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ผู้วิจัยเห็นว่า จากความแตกต่างระหว่างบุคคล การใช้วิธีสอนที่หลากหลายผสมผสานกันย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตัวผู้เรียน เพราะวิธีสอนแต่ละวิธีย่อมมีจุดดีในตัว ขึ้นอยู่กับความสามารถของครูผู้สอนที่จะเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ เนื้อหา ระดับความสามารถและวัยของผู้เรียน ดังนั้นครูคนหนึ่ง อาจจะต้องใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี โดยไม่มีวิธีใดวิธีหนึ่ง แต่จากสภาพจริงในปัจจุบันข้อค้นพบจากการวิจัยของ ฉงนาถ และคณะ (2523) และ อรรถพล อนันตวรสกุล (2539) มีความสอดคล้องกันว่าวิธีการสอนของครูส่วนใหญ่ ได้แก่ การอธิบาย แสดงว่า ครูส่วนใหญ่ยังจัดกิจกรรมโดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง ซึ่งขัดแย้งกับจุดประสงค์ของหลักสูตรที่เน้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ ทั้งยังขัดกับหลักการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาของ กรมวิชาการ (2536) สุนน อมรวิวัฒน์ และ ทิศนา ขัมมณี (2530) ที่เสนอไว้ว่า การสอนพระพุทธศาสนาต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้น ครูซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอน จึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในตัวผู้เรียนให้บรรลุผล เสถียรพงษ์ วรรณปก (2539) กล่าวว่า การสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาไม่บังเกิดผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร เนื่องจากครูมองพระพุทธศาสนาว่าเป็นเรื่องยากและน่าเบื่อหน่าย ครูไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาดีพอ ดีประเด็นไม่แตก จับภาพรวมไม่ได้ ครูมักสอนพระพุทธศาสนาด้วยการบรรยาย การเล่าให้ฟัง นักเรียนรับรู้เรื่องพระพุทธศาสนาอย่างเลื่อนลอยด้วยความรู้สึกที่ห่างไกลตัว และครูไม่มีเจตคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนาจึงไม่สามารถสร้างเจตคติที่ดีต่อนักเรียนได้ นอกจากนี้ เสถียรพงษ์ วรรณปก (2539) ยังได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการสอนพระพุทธศาสนาให้ได้ผลว่า ควรเลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเรื่องที่จะสอน ไม่ควรใช้วิธีบรรยายในทุก ๆ เรื่อง บางครั้งควรใช้วิธีการอธิบายเหตุผลให้ตรรก ใช้การสร้างจุดสะเทือนใจ เป็นต้น ควรมีนิทาน ข่าว หรือเรื่องตัวอย่างประกอบเพื่อชี้ให้

เห็นสิ่งที่ต้องการสอนชัดเจน ไม่คลุมเครือ ใช้วิธีสอนสมัยใหม่ ให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนให้มีประสบการณ์ในการคิดและแก้ปัญหา เน้นการสอนและฝึกฝนเป็นรายบุคคล โดยดูความแตกต่างของนักเรียนในเรื่องความพร้อมและสติปัญญา นอกจากนี้ การนำพุทธวิธีมาใช้ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นไว้ และมีความเป็นไปได้สูง ซึ่งสอดคล้องกับกรมสามัญศึกษา (2539) ที่มุ่งเน้นให้โรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศได้นำ พุทธวิธี หรือแนวทางพระพุทธศาสนาใช้ในการเรียนการสอน ดังที่ สาโรช บัวศรี (2528) ได้ประยุกต์ขั้นตอนของอริยสัจ เป็น “วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ หรือวิธีการแห่งปัญญา นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาหลายท่านที่ได้เสนอแนวคิดในการนำพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ดังที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2528) เสนอการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ สอดคล้องกับ บรรเทา กิตติศักดิ์ (2529) พบว่า การสอนด้วยกระบวนการไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ยึดถือศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแนวทางปฏิบัติ

อย่างไรก็ตามแนวโน้มในด้านวิธีสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ยังสอดคล้องกับวิสัยทัศน์การมัธยมศึกษาในอนาคต กรมวิชาการ (2540) กล่าวว่าให้นักเรียนได้มีโอกาสคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเองให้มากที่สุดและยังสอดคล้องกับรายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาความเป็นไปได้ของแนวโน้มการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษาของไทยในทศวรรษหน้า (1990) พบว่า ใช้วิธีสอนที่ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิดและตัดสินใจอย่างเป็นระบบ เพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล การใฝ่หาความรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตน สร้างงานพัฒนาอาชีพ และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น การเรียนการสอนในอีก 10 ปีข้างหน้า จะใช้วิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกันเพื่อให้เหมาะกับจุดประสงค์ เนื้อหา และความสนใจของผู้เรียน จะใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหาให้นักเรียนมีโอกาสคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเอง หรือการนำพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ มีคุณลักษณะที่สังคมในอนาคตคาดหวัง คือเป็นทั้งคนเก่ง คนดี และมีความสุข ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน จึงถือได้ว่าครูเป็นเงื่อนไขของความสำเร็จในการพัฒนาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา เพราะการพัฒนาที่แท้จริงคือการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนของครู นั่นเอง

7. ด้านจุดประสงค์การวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ในด้านจุดประสงค์ของการวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า จากผลการวิจัย พบว่า มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์หลักสูตรของกรมวิชาการ (2536) ที่เสนอว่า เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ มีความตระหนักหรือมีเจตคติต่อการเรียนรู้ และสามารถนำไปปฏิบัติหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมได้ ผู้วิจัยเห็นว่า

การสอนพระพุทธศาสนาต้องมุ่งสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งกาย วาจา ใจ โดยใช้หลักธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเป็นปกติวิสัย จนเกิดเป็นความเคยชิน เป็น ผู้เยี่ยมด้วยคุณธรรม ดังนั้นเมื่อจิตได้รับการกล่อมเกลาค็ดแล้ว ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมที่แสดง ออกมาภายนอก ผู้เรียนจะมีความประพฤติดี ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งทางกาย วาจา ใจ สอดคล้อง กับ วคิน อินทสระ (2526) กล่าวว่า การวัดและประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสนานั้น มุ่งเอาความดีเป็นจุดหมายปลายทาง ความเป็นคนดีนั้นมีหลายระดับชั้น คือตัวอย่างปุถุชน คืออย่างอริยชน องค์ประกอบที่จะให้เป็นคนดีก็คือความรู้ดีและความประพฤติดี ดังนั้น ถ้าผู้เรียน ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จนสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้ดีขึ้น จะเป็น ผู้ที่ได้ชื่อว่าได้รับการพัฒนาแล้ว จึงได้ว่าการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาบรรลุตาม จุดประสงค์ เพราะการพัฒนาพฤติกรรมเป็นผลจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนพระพุทธ ศาสนาที่มีประสิทธิภาพจนสามารถหล่อหลอม ผู้เรียนให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องดังที่คาดหวัง

8. ด้านเกณฑ์ในการประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ในด้านเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษา ตอนต้นในทศวรรษหน้า พบว่า จะใช้แบบอิงเกณฑ์ในการตัดสินผลได้ตก และจะใช้แบบอิงกลุ่ม ในการตัดสินการผ่านจุดประสงค์รายวิชา ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากทั้ง 2 เรื่อง ผู้วิจัยเห็นว่าเกณฑ์ในการประเมินผล ควรมีทั้งแบบอิงเกณฑ์และอิงกลุ่มโดยคำนึงถึงจุดประสงค์ เนื้อหา และความแตกต่างระหว่างผู้เรียนเป็นสำคัญ ปฏิพัทธ์ สุวรรณศรี (2528) กล่าวว่า ในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการวัดและประเมินผล ครูผู้สอนควรจะได้กำหนดเกณฑ์ที่ผู้เรียนสามารถผ่านได้

อย่างไรก็ตามในเรื่องการใช้แบบอิงกลุ่มในการตัดสินการผ่านจุดประสงค์รายวิชา แม้ว่าผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมาก แต่ความคิดเห็นไม่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าอาจ เป็นเพราะผู้เชี่ยวชาญบางท่านเห็นว่าจุดประสงค์ในการวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธ ศาสนาควรมุ่งเน้นพฤติกรรมของผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ จึงควรใช้แบบอิงเกณฑ์และเป็น เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับพฤติกรรมและความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน โดยเฉพาะสอดคล้องกับ อมรรัตน์ สุตสวาท (2535) กล่าวว่าครูไม่ควรใช้เกณฑ์ในการ ประเมินผลอย่างเดียวกันกับนักเรียนทุกคน เพราะในสภาพความเป็นจริงของการจัดชั้นเรียนจะมี ทั้งเด็กเก่งและเด็กอ่อนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์อยู่คู่กันไป ดังนั้นครูอาจลด เกณฑ์การผ่านจุดประสงค์รายวิชาสำหรับเด็กอ่อน หรือสามารถปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรม ของตนให้ดีขึ้นจากเดิมได้ และ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2522) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจในคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับ เกณฑ์มาตรฐาน เพื่อดูพัฒนาการของผู้เรียนว่ามีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงตามที่กำหนดไว้

หรือไม่ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า เกณฑ์การประเมินทั้ง 2 แบบ ยังมีความจำเป็นที่ครูผู้สอนจะนำมาใช้โดยคำนึงถึงจุดประสงค์ ความยากง่ายของเนื้อหา และระดับความสามารถของผู้เรียน นอกจากนี้ควรให้อิสระแก่ครูผู้สอนในการวัดและประเมินผลด้วยตนเอง เนื่องจากครูผู้สอนเป็นผู้ที่ใกล้ชิดผู้เรียน เพื่อลดปัญหาครูผู้สอนไม่ได้ออกข้อสอบและครูที่ออกข้อสอบก็ไม่ได้สอนและที่สำคัญครูผู้สอนจะต้องมีความรู้และทักษะในการวัดและประเมินผลด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวโน้มของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พุทธศักราช 2550) ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร

1. ควรจัดการประชุมสัมมนาหรืออบรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูผู้สอนเพื่อพัฒนาครูผู้สอนในด้านต่าง ๆ เช่น เนื้อหา ความรู้ เทคนิคการสอนใหม่ ๆ การวัดและประเมินผล หัวข้อสัมมนา และอบรมอาจกำหนดจากความต้องการของครูผู้สอนส่วนใหญ่ และควรจัดให้มีการติดตามผลการนำไปใช้ในสภาพจริงของครูผู้สอน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาต่อไป
2. ควรจัดทำคู่มือครูและเอกสารที่จะช่วยให้ครูผู้สอนได้มีความรู้ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. ควรดำเนินการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร โดยใช้ข้อมูลที่ค้นพบจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับสถาบันอุดมศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาควรเปิดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเอก เพื่อผลิตครูผู้สอนให้มีความเชี่ยวชาญด้านนี้โดยเฉพาะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร

1. ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูเตรียมความพร้อมและพัฒนาทักษะความสามารถในด้านต่าง ๆ โดยให้ครูเข้าร่วมสัมมนา และเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา หรือเชิญวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้

2. ควรให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมและการฝึกปฏิบัติควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

ข้อเสนอแนะสำหรับครู

1. ควรรู้และเข้าใจเนื้อหาที่สอนเป็นอย่างดีและเป็นแบบอย่างที่ดีได้
2. ควรได้รับการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถในการสอนความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน
3. ควรใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เพราะผู้เรียนมีระดับความสามารถที่แตกต่างกัน การจัดการเรียนการสอนจึงต้องคำนึงถึงจุดนี้ด้วย
4. ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีลักษณะให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม และได้ฝึกปฏิบัติจริง ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับอื่น ๆ
2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย